

A Development of Self-reliance Ability Indicators of the Rural Family and Community*

Wanee Kaemkate

ABSTRACT

The main objectives of this research were three folds including 1) to validate or investigate the goodness of fit of the proposed model of familial self-reliance ability indicators to the empirical data and develop the self-reliance ability indicators of the rural family and community, 2) to analyze the factors affecting the self-reliance ability indicators of the rural family and community, and 3) to study the pattern and process of the rural familial and communal self-reliance. The research sample consisted of the rural families and communities in four geographical regions of Thailand covering central, northeastern, northern, and southern. The study applied a multi-stage sampling method to draw 808 families from 8 provinces, 16 districts, and 32 sub-districts. The representative for data collection comprised 808 family heads and 87 community leaders. The data collection was complied in 2 phases. The first phase used Delphi technique to sort out the indicators used to measure the familial self-reliance via mail-in questionnaire with specialists in 3 rounds. The second phase applied structured interviewing and focus group technique with sample of family heads and community leaders for collecting data, which included familial and communal base line information, and features and pattern associating with familial and communal self-reliance process. Research tools comprised 3 sets of questionnaire, 2 sets of structured interview, focused group interview guidelines and code sheets, tape recorders, and cameras. The structured interviews expressed content validity, construct validity, and internal consistency reliability, indicated by Cronbach's alpha coefficient found 0.51-0.95 level discriminated by traits. The study applied both the descriptive and inferential statistics to analyze the quantitative data, using SPSS for windows and LISREL 8.50 for windows programs. Content analysis was also applied to analyze the qualitative data. Analytical statistics for primary data included interquartile range, median, mode, frequency, percentage, mean, standard deviation, kurtosis, and skewness measurement. Missing value of variables were estimated and filled in by using the series mean method. Data aggregate analysis of some variables on familial level used the means of values of aggregated variables to represent the communal variables. Composite variables were fabricated by means of principal component analysis. Analytical statistics for answering the research questions included Pearson product moment correlation coefficient, second order confirmatory factor analysis, discriminant analysis, and multiple regression analysis. The major findings were as follows:

1. The proposed model of familial self-reliance ability indicators developed by the conceptual framework was fit to the empirical data. The familial self-reliance ability was determined by 55 indicators and listed in descending order according to their factor loadings. They comprised 8 socio-cultural, 9 economics, 10 technological, 9 mental or psychological, 12 public health, and 7 natural resources factors respectively.

2. The research found that most of family had the composite self-reliance ability and self-reliance ability on technology, economic, natural resources, mental or psychological, and socio-cultural aspects normally with below mean values. The exception was on the public health condition

* This project was supported by the Thailand Research Fund, and received outstanding research award from the Ratchadaphisek Somphot Endowment, Chulalongkorn University, Year 2003.

that the rate of familial self-reliance ability was high, above mean value. It was also found that most of community had the composite self-reliance ability and self-reliance ability on technology, economic, public health, and mental or psychological which was at normal level excepting the natural resource and socio-cultural where a high level of self-reliance ability was achieved.

3. The study showed that there were 6 variables regarding to the family head background and the familial context which significantly discriminate the familial level of self-reliance ability. In descending order according to their discriminant function coefficients, the percentage of familial members whose education were below primary level, numbers of dependent in the family, family size, family head's annual income, size of land holding, and number of familial member attaining vocational training, was 68.1 percent on the level of prediction accuracy. The only two variables which were negatively related to the self-reliance ability were the percentage of familial members whose education below primary education, and the numbers of dependent in the family. At the community level, variables which were able to differentiate self-reliance ability, were the mean percentage of familial members whose education below primary education in each family and the mean numbers of dependent per family, with a 63.1 percent accuracy level of prediction.

4. By means of multiple regression analysis, the study found 6 variables of family head background and family circumstance determined the composite self-reliance ability of family. In descending order according to their regression coefficients, they covered size of land holding, percentage of familial members whose education were below primary level, numbers of dependent in the family, family size, percentage of familial members whose occupation were civil servant or merchant, and family head's homeland. Variables positively correlated with the level of composite self-reliance ability were size of land holding, family size, and percentage of familial members whose occupation were civil servant or merchant. The rest of the variables had a negative effect. This set of variable mutually explained the variance of composite self-reliance ability of family at 10.6%. Besides, there were 5 variables of primary background of community leaders and community context affecting composite self-reliance ability of community. Variables with descending order according to their regression coefficients were percentage of familial members whose education were below primary education, mean numbers of dependent per family, the number of continuing activities/organizations, the number of local intellectuals, and the proportion of the family heads whose occupations were civil servant or merchant. The number of continuing activities/ organizations, and the proportion of the family heads whose occupations were civil servant or merchant had a positive effect, whereas the rest of the variables affected the composite self-reliance ability of community negatively. The model explained the variance of composite self-reliance ability of community at 52.5%

5. The results of focused group interviews also revealed the 5 main activities concerning familial self-reliance process which were the understanding of themselves situation, the maximization of familial income, the minimization of familial expense, the participation in saving cooperative and a second job for supplemental income, and having the mode of self-learning. At the communal level, communities with high level of self-reliance ability tended to engage in 9 main activities for enhancing their self reliance ability; mutual problem assessment and self learning, creating visions and strategies toward future development, seeking potential sources of financial support for development, setting up occupation group and searching for guideline of occupation group development, providing communal self-learning process, initiating village self-administering system, building self-reliance awareness, and seeking for external support. Therefore, it can be seen that family and community had different processes for different activities under the same purpose which was the familial and communal self reliance ability.

การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง ของครอบครัวและชุมชนชนบท*

วรรณิ แกมเกตุ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ 1) เพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ครอบครัวและชุมชนชนบทใน 4 ภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ จำนวน 808 ครอบครัว จาก 32 ชุมชน ในเขตพื้นที่ 16 อำเภอ ของ 8 จังหวัด ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน จำนวน 808 คน และ 87 คน ตามลำดับ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในเบื้องต้น โดยใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ 3 รอบ และระยะเวลาที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามจำนวน 3 ฉบับ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง จำนวน 2 ฉบับ ประเด็นการสนทนากลุ่มแบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ เครื่องมือในส่วนที่เป็นแบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน มีคุณภาพในด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความตรงเชิงโครงสร้างตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งมีความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน จำแนกตามคุณลักษณะที่มุ่งวัด มีค่าตั้งแต่ 0.51 ถึง 0.95 การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ สถิติเชิงบรรยายและสถิติวิเคราะห์ประเภทต่าง ๆ โดยใช้ โปรแกรม SPSS for windows และโปรแกรม LISREL 8.50 for windows และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ มัธยฐาน ฐานนิยม ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแปร และความโค้ง การวิเคราะห์ประมาณค่าตัวแปรที่ขาดหาย โดยใช้วิธีการประมาณค่าเฉลี่ยของตัวแปรนั้น ๆ จากกลุ่มผู้ตอบการวิเคราะห์รวมค่าข้อมูลในบางตัวแปรโดยการหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรจากข้อมูลในระดับครอบครัวให้เป็นค่าเฉลี่ยของตัวแปรในระดับชุมชน และการวิเคราะห์เพื่อสร้างตัวแปรใหม่ในรูปของตัวแปรประกอบ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ส่วนประกอบमुखสำคัญ สำหรับสถิติวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง การวิเคราะห์จำแนก และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเด่น กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี 2546

1. โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตามลำดับ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในองค์ประกอบแต่ละด้านดังกล่าวมีจำนวน 8, 9, 10, 9, 12 และ 7 ตัวแปร ตามลำดับ รวมทั้งหมด 55 ตัวแปร

2. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม อยู่ในระดับปกติ นั่นคือมีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง นั่นคือสูงกว่าค่าเฉลี่ย และพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านจิตใจ อยู่ในระดับปกติ ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรม เท่านั้น ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง

3. บัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 68.1 สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ตามลำดับ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ชุมชนได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 63.2

4. ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวกได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 70.6 สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมมี 5 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่

ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพราชการหรือค้าขาย มีผลในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 52.5

5. ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน 9 ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนี้ ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกันไป ภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือ การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

จากภาวะวิกฤตของประเทศที่เกิดขึ้นตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2540 และยืดเยื้อต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้สะท้อนให้เห็นถึงจะหลายประการ นอกเหนือจากความเสียหายอย่างมหาศาลที่เกิดแก่ชาวไทยทั้งมวล เช่น ได้เห็นถึงความพลั้งพลาดทางทัศนคติและค่านิยมของการใช้ชีวิตและการทำงาน รวมไปถึงการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และการพัฒนาประเทศ ที่ล้าหลังอยู่กับรูปแบบและแนวคิดของประเทศไทยที่พัฒนาแล้ว จนทำให้ไทยสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและทรัพยากรอันมีค่า ตลอดจนสูญเสียความคิดริเริ่มที่คนไทยมีอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2542)

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่โครงสร้างระดับชาติมีความอ่อนไหวและอยู่ในภาวะอ่อนด้อย ไม่สามารถที่จะฟื้นฟูศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ปรากฏว่าในทุกภาคของประเทศไทยก็ยังมีชุมชนหรือหมู่บ้านจำนวนหนึ่งที่ได้พัฒนาดตนเองจนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สามารถช่วยเหลือและพึ่งพิงกันได้ อันเป็นภาพสะท้อนด้านตรงข้ามของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นกระแสหลักของรัฐ (พิทยา ว่องกุล, 2541) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีภูมิปัญญาและความเข้มแข็งที่ได้สั่งสมไว้ในชุมชนเหล่านั้น

การแก้ไขและจัดข้อบกพร่องของการพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน จึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่เหนือวิสัย แต่ก็จะต้องอาศัยปัจจัยหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักการของการพึ่งตนเอง (self-reliance) ของครอบครัวและชุมชน ในการลดผลกระทบจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างกระบวนการพัฒนาอื่น ๆ เพื่อฟื้นฟูความเข้มแข็งของ

สังคมโดยรวม โดยเน้นการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน เพื่อสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ข้อหนึ่งที่ระบุว่า “เพื่อพัฒนาศักยภาพของครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และให้อี้อต่อการพัฒนาคน รวมทั้งสร้างโอกาสให้คน ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น”

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท ภายใต้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สร้างความเข้มแข็งของชุมชน และแนวคิดเชิงทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท เพื่อสร้างตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง และค้นหาปัจจัยหรือตัวแปรที่บ่งชี้/ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ อันจะเป็นแนวทางให้นักพัฒนาชนบททั้งหลายได้ศึกษาและนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนาชุมชนชนบทให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง รวมทั้งเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในเขตภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเพื่อสร้างตัวบ่งชี้วัดความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท
3. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

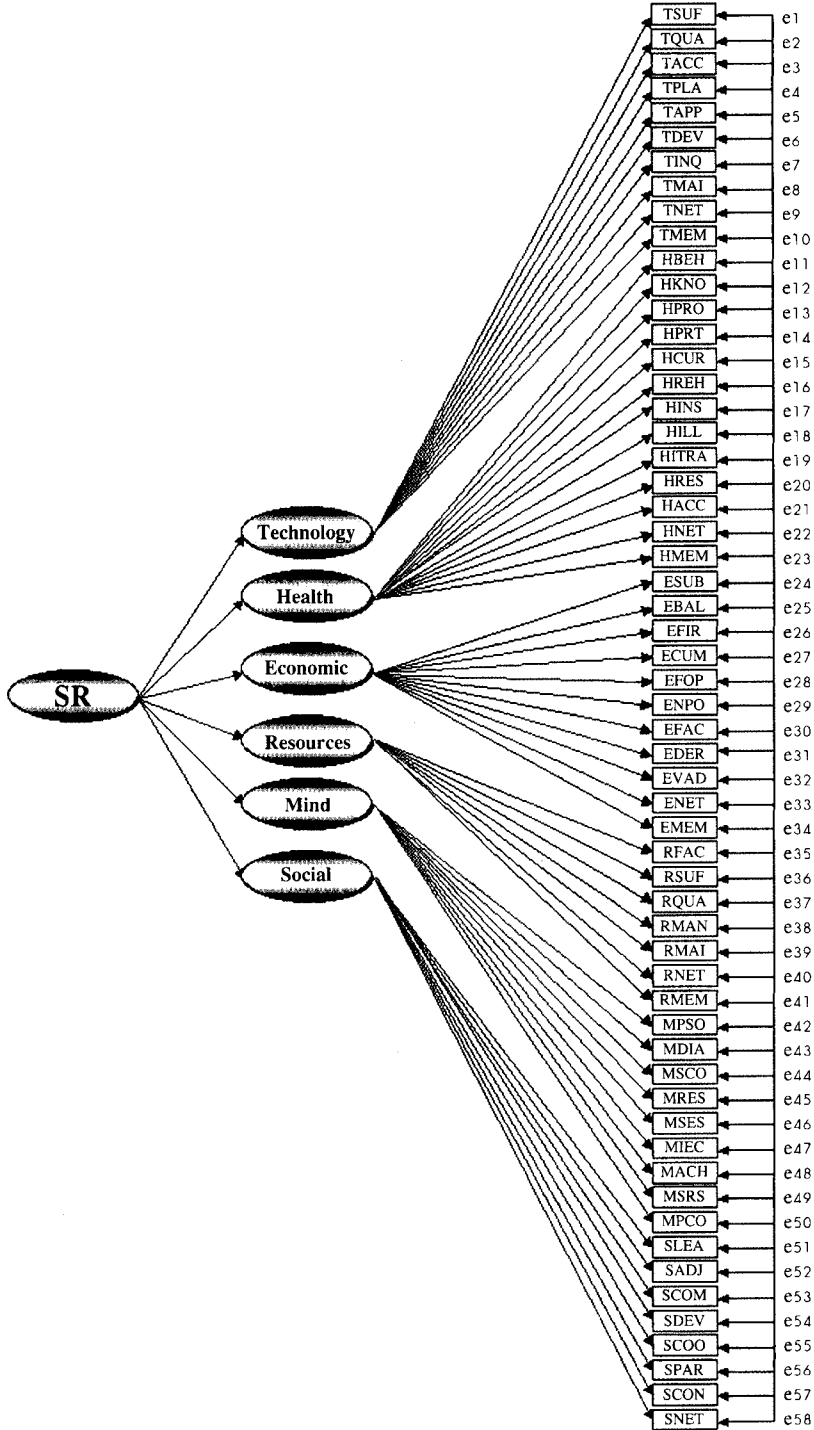
กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีสำหรับการวิจัย เป็นการศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทตามตัวแบบ THERMS ซึ่งผู้วิจัยประยุกต์ทฤษฎีการพึ่งตนเองของ

ชุมชนชนบทของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2538) ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบแนวคิดนี้เชื่อว่าการที่ครอบครัวหรือชุมชนจะพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ครอบครัวหรือชุมชนนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ในองค์ประกอบ 6 ด้าน ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันคือ ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S) โดยมีบริบทของครอบครัวและชุมชนเป็นตัวกำหนดความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 6 ด้าน จากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและพัฒนากรอบแนวคิดของการวิจัยในรูปโมเดลลิสเรล หรือโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL or linear structural relationship model) แบบมีตัวแปรแฝง (latent variables) ในลักษณะของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ชนิดองค์ประกอบอันดับที่สองกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละมิติ/องค์ประกอบย่อย ๆ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ชนิดองค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง โดยตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านดังกล่าว สร้างขึ้นจากกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ (observed variables) 6 กลุ่ม รวม 58 ตัวแปร ดังแผนภาพที่ 1

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง และศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง รวมทั้งศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในเขตภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วยภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ โดยไม่รวมถึงครอบครัวและชุมชนในเขตเมือง

2. โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เป็นโมเดลแสดงความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (linear structural relationship model) หรือโมเดลลิสเรล (LISREL model) แบบมีตัวแปรแฝง ในลักษณะของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) ซึ่งเป็นโมเดลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (a theory of self-reliance of rural community) ของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2537, 2538) เป็นหลัก ประกอบด้วยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ที่ผู้วิจัยประยุกต์ใหม่เรียกว่าตัวแบบ THERMS อันเป็นตัวแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบการพึ่งตนเอง 6 ด้าน ได้แก่

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดโมเดลลิสรวดการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว

ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S)

3. การศึกษาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ กำหนดให้ครอบครัวเป็นหน่วยในการวิเคราะห์

4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มตัวแปรหลัก 3 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว จำนวน 58 ตัวแปร กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัว จำนวน 28 ตัวแปร และกลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชน จำนวน 25 ตัวแปร สำหรับกลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ประกอบด้วยกลุ่มตัวแปรย่อย 6 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (Technological-self reliance) มี 10 ตัวแปรย่อย 2) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุข (Health self-reliance) มี 13 ตัวแปรย่อย 3) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (Economic self-reliance) มี 11 ตัวแปรย่อย 4) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources self-reliance) มี 7 ตัวแปรย่อย 5) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านจิตใจ (Psychological self-reliance) มี 9 ตัวแปรย่อย และ 6) กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural self-reliance) มี 8 ตัวแปรย่อย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน หมายถึง การที่ครอบครัวและชุมชนมีความสามารถในการดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองให้บรรลุเป้าหมายของครอบครัวและชุมชน โดยอาศัยความพยายามและความสามารถของตนเองและ/หรือร่วมมือกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม โดยวัดได้จากแบบวัดความสามารถในการพึ่งตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง หมายถึง ค่าสถิติที่บ่งบอกถึงระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ซึ่งวัดได้จากการรวมตัวแปรสเกลองค์ประกอบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม จากผลการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง โดยใช้โปรแกรมลิสเรล

รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเอง หมายถึง กิจกรรมหลักและวิธีดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลัก ที่ครอบครัวหรือชุมชนชนบทนำมาใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (quantitative and qualitative research method) ประกอบกัน ทั้งนี้เพื่อให้การตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นมีความครอบคลุมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย พอสรุปได้ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย คือ ครอบครัวและชุมชนชนบทในเขตภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครอบครัวและชุมชนชนบท จำนวน 808 ครอบครัว 32 ชุมชน ใน 16 อำเภอ 8 จังหวัด ซึ่งครอบคลุมจังหวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี และลพบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และอุดรธานี ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก และลำปาง ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพัทลุง ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย หัวหน้าครอบครัวจำนวน 808 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 87 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ประกอบด้วย แบบสอบถามปลายเปิดและแบบสอบถามปลายปิด ชนิดมาตราประมาณค่า 5 ระดับ รวมทั้งหมด 3 ฉบับ ส่วนที่ 2 เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (structured interviews) จำนวน 2 ฉบับ คือ แบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว และแบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกเสียงและกล้องบันทึกภาพ สำหรับเครื่องมือในส่วนที่เป็นแบบสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน มีคุณภาพในด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความตรงเชิงโครงสร้าง ตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งมีความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน จำแนกตามคุณลักษณะที่มุ่งวัดมีค่าตั้งแต่ 0.51 ถึง 0.95

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อคัดเลือกตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในเบื้องต้น โดยใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ 3 รอบ และระยะที่ 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

พึ่งตนเอง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัย ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ สถิติเชิงบรรยายและสถิติวิเคราะห์ประเภทต่างๆ โดยใช้โปรแกรม SPSS for windows และโปรแกรม LISREL 8.50 for windows และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ มัธยฐาน ฐานนิยม ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ และความโด่ง รวมทั้งการวิเคราะห์หาคุณภาพของเครื่องมือโดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) การวิเคราะห์ประมาณค่าตัวแปรที่ขาดหาย โดยใช้วิธีการประมาณค่าเฉลี่ยของตัวแปรนั้นๆ จากกลุ่มผู้ตอบ การวิเคราะห์รวมค่าข้อมูล (data aggregation) โดยการหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรจากข้อมูลในระดับครอบครัวให้ได้เป็นค่าเฉลี่ยของตัวแปรในระดับชุมชน และการวิเคราะห์เพื่อสร้างตัวแปรใหม่ในรูปของตัวแปรประกอบ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ส่วนประกอบสำคัญ (principal component analysis) สำหรับสถิติวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) การวิเคราะห์จำแนก (discriminant analysis) และการวิเคราะห์หัตถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ซึ่งเป็นโมเดลสมมติฐานทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) โดยใช้โปรแกรมลิสเรล พบว่า โมเดลตามกรอบแนวคิดของการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 728.05$, $df = 955$, $p = 1.00$, $GFI = 0.97$, $RMR = 0.03$) มีตัวแปรที่เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) จำนวน 55 ตัวแปร จากตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด 58 ตัวแปร (รายละเอียดผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ 1 และแผนภาพที่ 2) โดยตัวแปรดังกล่าวมีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบเป็นบวกอยู่ระหว่าง 0.10 ถึง 0.82 ตัวแปรที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด 10 อันดับแรก ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) รองลงมาคือ ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มในการสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) ภาวะความเป็น

ผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (SCOM) และความรับผิดชอบ (MRES) ตามลำดับ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรบ่งชี้ด้านจิตใจ สังคมวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS) และเมื่อพิจารณารายละเอียดของตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวแต่ละด้าน สรุปผลได้ดังนี้

1.1.1 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้านเทคโนโลยี (TINQ) ความสามารถในการบำรุงรักษาเทคโนโลยี (TMAI) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TNET) ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี (TACC) คุณภาพของเทคโนโลยี (TQUA) ความสามารถในการวางแผนและบริหารจัดการด้านการใช้เทคโนโลยี (TPLA) ความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี (TDEV) ความสามารถในการนำเทคโนโลยีดั้งเดิมมาใช้และ/หรือประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (TAPP) ความเพียงพอของเทคโนโลยี (TSUF) และจำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี (TMEM)

1.1.2 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสาธารณสุข เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HNET) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย (HBEH) ทรัพยากรเพื่อการสาธารณสุขเบื้องต้น (HRES) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ (HPRO) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรค (HPRT) ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการปฐมพยาบาล (HKNO) ความสามารถในการส่งต่อผู้ป่วย (HTRA) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรค (HCUR) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข (HMEM) ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข (HACC) และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีการประกันสุขภาพ (HINS)

1.1.3 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน (ENPO) เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (ENET) ความมั่นคงในอาชีพ (EFIR) การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (EFAC) ความสามารถในการจัดหาปัจจัยยังชีพ (ESUB)

ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต (EVAD) จำนวนสมาชิกของครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ (EMEM) ภาวะการออม (ECUM) และความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย (EBAL) ตามลำดับ

1.1.4 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านทรัพยากรธรรมชาติ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (RMAI) การเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RNET) ความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (RMAN) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (RQUA) ความเพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติ (RSUF) ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ (RFAC) และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (RMEM) ตามลำดับ

1.1.5 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านจิตใจ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (MACH) ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลกระทบของตนเอง (MDIA) ความคิดริเริ่มในการสร้างร่วมมือซึ่งกันและกัน (MIEC) ความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา (MPSO) ความรับผิดชอบ (MRES) ความมั่นใจในตนเอง (MSCO) จิตสำนึกสาธารณะ (MPCO) จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง (MSRS) และการรู้จักประมาณตน (MSES) ตามลำดับ

1.1.6 ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ภาวะความเป็นผู้นำของหัวหน้าครอบครัว (SLEA) รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน (SPAR) ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (SCOM) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (SNET) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม (SCON) ความสามารถในการปรับตัว (SADJ) การพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกในครอบครัว (SDEV) และความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว (SCOO) ตามลำดับ

1.1.7 องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านสาธารณสุข (H) ด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ด้านจิตใจ (M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .001$) ทุกด้าน แสดงว่าองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทั้ง 6 ด้านดังกล่าวนี้ เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ b(SE)	R ²	สัมประสิทธิ์ คะแนนองค์ประกอบ (FS)
การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่หนึ่ง			
องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเอง			
ด้านเทคโนโลยี (T)			
TSUF	.39	.15	.05
TQUA	.49*** (.04)	.25	.06
TACC	.58*** (.06)	.34	.16
TPLA	.44*** (.05)	.20	.18
TAPP	.41*** (.06)	.17	.12
TDEV	.43*** (.06)	.19	-.06
TINQ	.66*** (.07)	.44	.19
TMAI	.63*** (.07)	.39	.24
TNET	.59*** (.07)	.36	.11
TMEM	.17*** (.04)	.03	.04
องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเอง			
ด้านสาธารณสุข (H)			
HBEH	.53	.28	.26
HKNO	.24*** (.05)	.06	.06
HPRO	.28*** (.05)	.08	.03
HPRT	.26*** (.05)	.07	.06
HCUR	.19*** (.04)	.04	-.11
HREH	.39*** (.05)	.16	.17
HINS	.10* (.04)	.01	.02
HILL	-.06 (.04)	.004	-.06
HTRA	.24*** (.05)	.06	.14
HRES	.49*** (.05)	.25	.20
HACC	.12** (.04)	.01	.10
HNET	.65*** (.07)	.44	.43
HMEM	.19*** (.05)	.04	.09

ตารางที่ 1 (ต่อ)

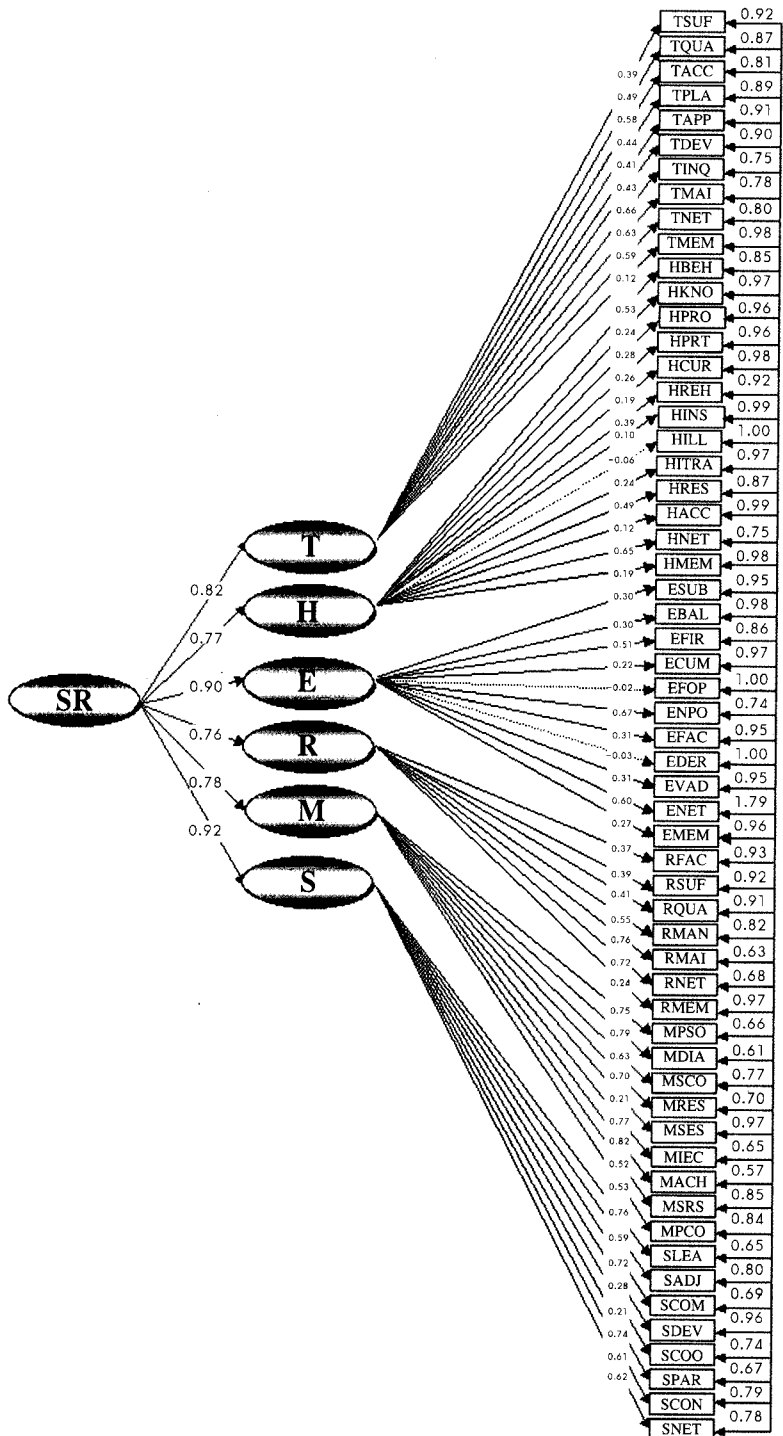
ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ b(SE)	R ²	สัมประสิทธิ์ คะแนนองค์ประกอบ (FS)
<u>องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเอง</u>			
<u>ด้านเศรษฐกิจ (E)</u>			
ESUB	.30	.09	.06
EBAL	.20*** (.04)	.04	.03
EFIR	.51*** (.08)	.26	.10
ECUM	.22*** (.05)	.05	.03
EFOP	-.02 (.04)	.001	-.02
ENPO	.67*** (.09)	.45	.28
EFAC	.31*** (.05)	.09	.10
EDER	-.03 (.04)	.001	.02
EVAD	.31*** (.06)	.09	.09
ENET	.60*** (.09)	.37	.21
EMEM	.27*** (.06)	.07	.03
<u>องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเอง</u>			
<u>ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R)</u>			
RFAC	.37	.14	-.01
RSUF	.39*** (.02)	.15	.01
RQUA	.41*** (.02)	.17	.05
RMAN	.55*** (.07)	.32	-.11
RMAI	.76*** (.08)	.60	.48
RNET	.72*** (.08)	.54	.43
RMEM	.24*** (.05)	.06	-.02
<u>องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจ (M)</u>			
MPSO	.75	.56	.14
MDIA	.79*** (.03)	.63	.33
MSCO	.63*** (.03)	.40	.14
MRES	.70*** (.04)	.51	.43
MSES	.21*** (.04)	.05	-.38
MIEC	.77*** (.05)	.58	.45
MACH	.82*** (.04)	.68	.32
MSRS	.52*** (.04)	.27	-.07
MPCO	.53*** (.04)	.29	.10

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		สัมประสิทธิ์				
	b(SE)		R ² คะแนนองค์ประกอบ	(FS)			
<u>องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเอง</u>							
<u>ด้านสังคมวัฒนธรรม (S)</u>							
SLEA	.76		.58	.14			
SADJ	.59*** (.03)		.36	.11			
SCOM	.72*** (.04)		.53	.17			
SDEV	.28*** (.04)		.08	.05			
SCOO	.21* (.10)		.45	.05			
SPAR	.74*** (.04)		.55	.16			
SCON	.61*** (.04)		.38	-.01			
SNET	.62*** (.04)		.39	.13			
<u>การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง</u>							
<u>องค์ประกอบตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองโดยภาพรวม (SR)</u>							
T	.82*** (.09)		.67				
H	.77*** (.07)		.60				
E	.90*** (.12)		.80				
R	.76*** (.09)		.58				
M	.78*** (.04)		.61				
S	.92*** (.05)		.85				
χ^2	= 728.05	df = 955	P = 1.00				
GFI	= .97	AGFI = .95	RMR = .03				
<u>เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง</u>							
	T	H	E	R	M	S	SR
T	1.00						
H	.64	1.00					
E	.67	.71	1.00				
R	.88	.59	.68	1.00			
M	.64	.60	.70	.59	1.00		
S	.76	.71	.82	.70	.87	1.00	
SR	.82	.77	.90	.76	.78	.92	1.00

หมายเหตุ : * P < .05 ** P < .01 *** P < .001

ตัวเลขในวงเล็บคือ ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน

แผนภาพที่ 2 โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว จากผลการวิเคราะห์ โมเดลลิשראלการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง

ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม (S) รองลงมาคือ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (E) ด้านเทคโนโลยี (T) ด้านจิตใจ (M) ด้านสาธารณสุข (H) และด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) ตามลำดับ องค์ประกอบในแต่ละด้านดังกล่าวแปรผันร่วมกันกับองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 67, 60, 80, 58, 61 และ 85 ตามลำดับ และองค์ประกอบการพึ่งตนเองในแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันในทางบวกค่อนข้างสูง โดยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่ .59 ถึง .92 แสดงว่าความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านนั้นเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มิได้แยกกันอย่างเป็นอิสระ นั่นคือ การพึ่งตนเองได้ในด้านใดด้านหนึ่ง ก็ส่งผลต่อการพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ด้วย

1.2 ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว จากผลการวิเคราะห์ โมเดลลิสรถการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ได้ตัวบ่งชี้ดังกล่าวดังสมการ

สมการการสร้างสเกลองค์ประกอบ/ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ด้านเทคโนโลยี

$$T_FAM = 0.05* (TSUF) + 0.06*** (TQUA) + 0.16*** (TACC) + 0.18*** (TPLA) + 0.12*** (TAPP) - 0.06*** (TDEV) + 0.19*** (TINQ) + 0.24*** (TMAI) + 0.11*** (TNET) + 0.04*** (TMEM)$$

ด้านสาธารณสุข

$$H_FAM = 0.26* (HBEH) + 0.06*** (HKNO) + 0.03*** (HPRO) + 0.06*** (HPRT) - 0.11*** (HCUR) + 0.17*** (HREH) + 0.02* (HINS) - 0.06 (HILL) + 0.14*** (HTRA) + 0.20*** (HRES) + 0.10** (HACC) + 0.43*** (HNET) + 0.09*** (HMEM)$$

ด้านเศรษฐกิจ

$$E_FAM = 0.06* (ESUB) + 0.03*** (EBAL) + 0.10*** (EFIR) + 0.03*** (ECUM) - 0.02 (EFOP) + 0.28*** (ENPO) + 0.10*** (EFAC) + 0.02 (EDER) + 0.09*** (EVAD) + 0.21*** (ENET) + 0.03*** (EMEM)$$

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

$$R_FAM = -0.01* (RFAC) + 0.01*** (RSUF) + 0.05*** (RQUA) - 0.11*** (RMAN) + 0.48*** (RMAI) + 0.43*** (RNET) - 0.02*** (RMEM)$$

ด้านจิตใจ

$$M_FAM = 0.14* (MPSO) + 0.33*** (MDIA) + 0.14*** (MSCO) + 0.43*** (MRES) - 0.38*** (MSES) + 0.45*** (MIEC) + 0.32*** (MACH) - 0.07*** (MSRS) + 0.10*** (MPCO)$$

ด้านสังคมวัฒนธรรม

$$S_FAM = 0.14^* (SLEA) + 0.11^{***} (SADJ) + 0.17^{***} (SCOM) + 0.05^{***} (SDEV) + 0.05^* (SCOO) + 0.16^{***} (SPAR) - 0.01^{***} (SCON) + 0.13^{***} (SNET)$$

สเกลองค์ประกอบ/ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม

$$SR_FAM = 0.05^* (TSUF) + 0.06^{***} (TQUA) + 0.16^{***} (TACC) + 0.18^{***} (TPLA) + 0.12^{***} (TAPP) - 0.06^{***} (TDEV) + 0.19^{***} (TINQ) + 0.24^{***} (TMAI) + 0.11^{***} (TNET) + 0.04^{***} (TMEM) + 0.26^* (HBEH) + 0.06^{***} (HKNO) + 0.03^{***} (HPRO) + 0.06^{***} (HPRT) - 0.11^{***} (HCUR) + 0.17^{***} (HREH) + 0.02^* (HINS) - 0.06 (HILL) + 0.14^{***} (HTRA) + 0.20^{***} (HRES) + 0.10^{**} (HACC) + 0.43^{***} (HNET) + 0.09^{***} (HMEM) + 0.06^* (ESUB) + 0.03^{***} (EBAL) + 0.10^{***} (EFIR) + 0.03^{***} (ECUM) - 0.02 (EFOP) + 0.28^{***} (ENPO) + 0.10^{***} (EFAC) + 0.02 (EDER) + 0.09^{***} (EVAD) + 0.21^{***} (ENET) + 0.03^{***} (EMEM) + -0.01^* (RFAC) + 0.01^{***} (RSUF) + 0.05^{***} (RQUA) - 0.11^{***} (RMAN) + 0.48^{***} (RMAI) + 0.43^{***} (RNET) - 0.02^{***} (RMEM) + 0.14^* (MPSO) + 0.33^{***} (MDIA) + 0.14^{***} (MSCO) + 0.43^{***} (MRES) - 0.38^{***} (MSES) + 0.45^{***} (MIEC) + 0.32^{***} (MACH) - 0.07^{***} (MSRS) + 0.10^{***} (MPCO) + 0.14^* (SLEA) + 0.11^{***} (SADJ) + 0.17^{***} (SCOM) + 0.05^{***} (SDEV) + 0.05^* (SCOO) + 0.16^{***} (SPAR) - 0.01^{***} (SCON) + 0.13^{***} (SNET)$$

หมายเหตุ * P < .05 ** P < .01 *** P < .001

ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ได้จากสมการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยและค่าสถิติพื้นฐานอื่น ๆ จำแนกตามเขตภูมิภาค และรวมทุกภูมิภาคพบว่า โดยภาพรวมครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอื่น ๆ พิจารณาได้จากตัวบ่งชี้ดังกล่าว มีการแจกแจงแบบเบ้ขวา ส่วนตัวบ่งชี้ในด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี สาธารณสุข ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม มีการแจกแจงแบบปกติ และเมื่อพิจารณาลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ พบว่า ลำดับที่ 1 ส่วนใหญ่เป็นภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือพอ ๆ กัน แต่มีความโดดเด่นของความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน ลำดับที่ 2 ส่วนใหญ่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำดับที่ 3 ส่วนใหญ่เป็นภาคกลาง และลำดับสุดท้าย ส่วนใหญ่เป็นภาคเหนือ ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละภูมิภาค

ลำดับที่	ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว						
	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM
1	ใต้ (13.02)	ออก/เหนือ (37.63)	ใต้ (1,551.44)	ออก/เหนือ (24.03)	เหนือ (55.71)	ออก/เหนือ (30.17)	ใต้ (1,708.05)
2	ออก/เหนือ (12.82)	เหนือ (37.03)	ออก/เหนือ (1,014.68)	ใต้ (23.31)	ออก/เหนือ (55.51)	กลาง (29.93)	ออก/เหนือ (1,174.83)
3	กลาง (12.02)	กลาง (36.95)	กลาง (922.96)	เหนือ (21.25)	กลาง (55.23)	ใต้ (29.61)	กลาง (1,075.87)
4	เหนือ (11.98)	ใต้ (36.58)	เหนือ (868.59)	กลาง (18.79)	ใต้ (54.09)	เหนือ (29.41)	เหนือ (1,023.96)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว

1.3 ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า โดยภาพรวมทุกภูมิภาค ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านและโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พิจารณาได้จากลักษณะการแจกแจงของตัวบ่งชี้ใกล้เคียงกับการแจกแจงแบบปกติ และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบผลการจัดลำดับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมและแยกเป็นรายด้าน พบว่าได้ผลสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทุกประการ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในแต่ละภูมิภาค

ลำดับที่	ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน						
	T_COM	H_COM	E_COM	R_COM	M_COM	S_COM	SR_COM
1	ใต้ (13.02)	ออก/เหนือ (37.69)	ใต้ (1,547.01)	ออก/เหนือ (24.13)	เหนือ (55.72)	ออก/เหนือ (30.19)	ใต้ (1,703.70)
2	ออก/เหนือ (12.81)	เหนือ (36.99)	ออก/เหนือ (1,009.44)	ใต้ (23.36)	ออก/เหนือ (55.55)	กลาง (29.91)	ออก/เหนือ (1,169.81)
3	กลาง (12.03)	กลาง (36.90)	กลาง (933.80)	เหนือ (21.38)	กลาง (55.21)	ใต้ (29.62)	กลาง (1,086.62)
4	เหนือ (12.02)	ใต้ (36.56)	เหนือ (880.33)	กลาง (18.76)	ใต้ (54.13)	เหนือ (29.43)	เหนือ (1,035.86)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

1.4 เมื่อนำตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนโดยรวม และแยกในแต่ละด้านมาแบ่งกลุ่มครอบครัวออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง คือ กลุ่มครอบครัว/ชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และกลุ่มครอบครัว/ชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย สำหรับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข ด้านจิตใจ และความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคมวัฒนธรรมเท่านั้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.1.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และแยกแต่ละด้านรวม 7 ตัวแปรตาม ได้ฟังก์ชันการจำแนก (discriminant function) สำหรับตัวแปรตามแต่ละตัวรวม 7 ฟังก์ชัน คือฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) ฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) ด้านสาธารณสุข (H_FAM) ด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) ด้านจิตใจ (M_FAM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.12, 0.14, 0.07, 0.12, 0.13, 0.09 และ 0.09 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์คานอนิคอลระหว่างชุดของตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวกับชุดของตัวแปรตามแต่ละตัวมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .01$) โดยมีค่าเท่ากับ 0.33, 0.35, 0.26, 0.33, 0.33, 0.28 และ 0.29 ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบการจำแนกกลุ่มตามที่เป็นจริง และตามการประมาณค่าด้วยฟังก์ชันการจำแนก ดังกล่าวนี้ พบว่า การประมาณค่าจากฟังก์ชันการจำแนกสามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 68.1, 65.5, 62.6, 68.1, 64.2, 61.5 และ 61.0 ตามลำดับ แสดงว่าฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านดังกล่าวได้ถูกต้องค่อนข้างสูง สำหรับตัวแปรที่สามารถ

จำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) มีทั้งหมด 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ (NEARN) ขนาดครอบครัว (FSIZE) รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว (YINC) ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว (GTT) ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ รายละเอียดผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก และค่าสถิติวิเคราะห์ตัวแปรพหุนามจากการวิเคราะห์จำแนกในระดับครอบครัว

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก							สหสัมพันธ์กับฟังก์ชันการจำแนก						
	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM
SEX	.23			.38	.52	.49		.25	.06	.06	.33	.54	.43	.06
AGE	-.36			-.37		-.30		-.36	-.10	-.08	-.32	-.06	-.24	-.08
STATUS								-.03	-.06	-.01	-.08	.02	.002	-.01
DOM								-.06	-.08	-.06	-.04	-.13	-.14	-.06
HOME								-.11	-.04	-.04	-.19	-.07	-.15	-.04
HED1					.27			.30	.19	.22	.09	.25	.15	.21
HED2		.33		.41	.38			.17	.50	.29	.40	.36	.21	.29
OCCU1	.32							.30	.02	-.01	.16	.01	-.12	-.01
OCCU2						.36		-.09	.21	.09	-.03	.08	.37	.09
WATERT					-.39			-.06	.06	.01	-.02	-.36	.02	.01
WATERW	.21				.29	.29		.23	.01	.12	-.04	.34	.34	.12
ELEC								.03	.05	.08	-.003	.01	.01	.08
GTT	.25	.37	.29	.50			.29	.43	.43	.16	.63	.07	.17	.16
GTH								.24	.13	.33	.31	.05	.18	.32
GTE						.34		.25	.17	.16	.30	.01	.35	.16
GTR	.29			.22				.42	.13	.10	.44	.04	.15	.10
YEAR								-.24	-.10	-.10	-.23	-.12	-.21	-.10
DIST		.44						-.02	.35	-.07	-.09	-.05	-.04	-.07
YINC			.32	-.24	.27		.33	.21	.21	.44	-.07	.44	.28	.44
DEPO	.22	.32	a	.28		.45	a	.33	.44	a	.28	.19	.55	a
TDEBT								.10	.16	.21	-.03	.14	.10	.21

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก							สหสัมพันธ์กับฟังก์ชันการจำแนก						
	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM
LAND	.29		.28		.30	.30	.29	.43	.23	.40	.16	.47	.43	.41
FSIZE			.56				.57	.14	-.05	.23	.01	.06	.07	.24
NEARN			-.59				-.58	.06	-.12	-.18	-.06	.004	-.01	-.17
NDEP								-.14	-.14	-.14	-.09	-.03	-.04	-.14
PFARM				.30				.16	.13	-.05	.28	.02	-.07	-.05
PGOBU								-.05	.27	.14	-.01	.10	.28	.14
PEMPLOY		-.34						-.13	-.32	-.04	-.29	-.10	-.12	-.04
PPT	-.45	-.47	-.60				-.59	-.53	-.58	-.69	-.17	-.30	-.21	.69
PMY								.42	.30	.44	.01	.12	.09	.43
PHED								.22	.45	.43	.22	.28	.20	.43
Eigen value	.14	.07	.12	.13	.09	.09	.12							
% variance	100	100	100	100	100	100	100							
Cum %	100	100	100	100	100	100	100							
Can.corr	.35	.26	.33	.33	.28	.29	.33							
Wilk' lamda	.88	.93	.89	.89	.92	.92	.89							
Chi-square	106.74	57.18	91.01	94.83	66.27	70.48	93.31							
df	9	6	6	8	7	7	6							
Prob.	.00	.00	.00	.00	.00	.00	.00							
Centroids	-.37,.38	-.27,.27	-.18,.67	-.35,.36	-.29,.29	-.29,.32	-.18,.67							

หมายเหตุ : ตัวเลขทึบ หมายถึง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงกับฟังก์ชันการจำแนกและมีค่าสัมประสิทธิ์ ฟังก์ชันการจำแนกสูงด้วย

a หมายถึง ตัวแปรที่ไม่ได้ใช้ในกรณีวิเคราะห์สำหรับตัวแปรตามนั้น ๆ

2.1.2 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกแต่ละด้านรวม 7 ตัวแปรตาม ได้ฟังก์ชันการจำแนก (discriminant function) สำหรับตัวแปรตามแต่ละตัวรวม 7 ฟังก์ชัน คือฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) ฟังก์ชันการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) ด้านสาธารณสุข (H_COM) ด้านเศรษฐกิจ (E_COM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) ด้านจิตใจ (M_COM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) มีค่าไอเกนเท่ากับ 0.17, 0.58, 0.55, 0.17, 0.71, 0.30 และ 0.97 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์คานอนิคอลระหว่างชุดของ

ตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนกับชุดของตัวแปรตามแต่ละตัวมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .01$) โดยมีค่าเท่ากับ 0.38, 0.61, 0.59, 0.38, 0.64, 0.48 และ 0.70 ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบการจำแนกกลุ่มตามที่เป็นจริง และตามการประมาณค่าด้วยฟังก์ชันการจำแนก ดังกล่าวข้างต้น พบว่า การประมาณค่าจากฟังก์ชันการจำแนกสามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 63.2, 81.6, 75.9, 63.2, 88.5, 62.1 และ 83.9 ตามลำดับ แสดงว่าฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ชุมชนตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้านดังกล่าวได้ถูกต้องค่อนข้างสูง สำหรับตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) ตามลำดับ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก และค่าสถิติวิเคราะห์ตัวแปรพหุนามจากการวิเคราะห์จำแนก ในระดับชุมชน

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก						สหสัมพันธ์กับฟังก์ชันการจำแนก							
	T_COM	H_COM	E_COM	R_COM	M_COM	S_COM	SR_COM	T_COM	H_COM	E_COM	R_COM	M_COM	S_COM	SR_COM
MINC				.76				-.31	.06	-.10	.77	-.39	-.25	-.10
MDEBT	-.41	.61						-.38	.63	.06	.21	.13	-.18	.06
MFSIZE								.22	-.17	.24	-.01	.10	.09	.24
MDEP			-.61				-.61	.16	-.27	-.48	-.05	.22	.30	-.48
PHFA	.69			-.64		.42		.77	.01	-.08	-.65	.26	.62	-.08
PHGO								-.48	-.11	.15	.59	-.18	-.35	.15
MPPT			-.89		1.65	1.23	-.89	-.36	.03	-.80	.09	.64	-.05	-.80
MPMY	.46				1.27	1.47		.68	-.10	-.45	-.32	-.04	.55	-.45
LEAD								-.01	-.20	.02	-.08	.05	.08	.02
COMF								-.14	-.17	-.12	.22	-.29	-.17	-.12
CPAR								.01	.16	.05	-.26	.23	.13	.05
NGROUP		.65						.20	.57	-.13	-.09	-.9	.02	-.13
NWISDOM		.45						-.14	.52	-.01	-.05	.15	-.04	-.01
Eigenvalue	.58	.55	.17	.71	.30	.97	.17							
% variance	100	100	100	100	100	100	100							
Cum %	100	100	100	100	100	100	100							
can.corr.	.61	.59	.38	.64	.48	.70	.38							
Wilk' lamda	.63	.65	.86	.59	.77	.51	.86							
Chi-square	38.07	36.34	12.83	44.93	22.10	56.51	12.83							
df	3	3	2	2	2	3	2							
Prob.	.000	.000	.002	.000	.000	.000	.002							
Centroids	-.71, .80	-.67, .79	.30, -.54	.86, -.80	-.38, .77	-1.16, .82	.30, -.54							

หมายเหตุ : ตัวเลขทึบ หมายถึง ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงกับฟังก์ชันการจำแนกและมีค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกสูงด้วย

2.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.2.1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว โดยใช้สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และแยกในแต่ละด้าน เป็นตัวแปรตาม รวม 7 ตัวแปร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีนัยสำคัญ สามารถอธิบายความแปรปรวนของสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเทคโนโลยี (T_FAM) ด้านสาธารณสุข (H_FAM) ด้านเศรษฐกิจ (E_FAM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_FAM) ด้านจิตใจ (M_FAM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_FAM) ได้ประมาณร้อยละ 10.6, 18.2, 13.7, 10.5, 12.7, 11.0 และ 14.2 ตามลำดับ สำหรับตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม (SR_FAM) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) มี 6 ตัวแปรเรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว (LAND) รองลงมาคือ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (PPT) จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/ผู้ที่ไม่มีรายได้ (NEARN) ขนาดครอบครัว (FSIZE) ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PGOBU) และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว (DOM) ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวกได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่มีผลในทางลบ ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้าน และโดยรวมทุกด้าน

ตัวแปรตาม	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM
ตัวแปรอิสระ	β	β	β	β	β	β	β
SEX	.106**	-.076*		.126***	.175***	.188***	
AGE	-.116***			-.116***		-.104**	
STATUS							
DOM			-.089**				-.089**
HOME							

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ตัวแปรตาม	T_FAM	H_FAM	E_FAM	R_FAM	M_FAM	S_FAM	SR_FAM
ตัวแปรอิสระ	β	β	β	β	β	β	β
HED1					.079*		
HED2		.125***		.093**	.093**	.074*	
OCCU1		.155***		.103**			
OCCU2		.092*					
WATERT							
WATERW					.106**	.101**	
ELEC							
GTT	.122***			.152***		.071*	
GTH		.138***					
GTE					.085*	.089*	
GTR	.114***			.133***			
YEAR					-.071*		
DIST		.193***		.069*		.018**	
YINC							
DEPO	.083***	.113***		.086**	.077*	.101**	
TDEBT							
LAND	.165***		.195***		.114***	.079*	.196***
FSIZE			.106*				.106*
NEARN			-.143***				-.143***
NDEP							
PFARM							
PGOBU			.091**				.091**
PEMPLOY	-.113***						
PPT	-.172***	-.138***	-.148***			-.102**	-.149***
PMY							
PHED							
R	.426	.371	.324	.356	.331	.376	.326
R ²	.182	.137	.105	.127	.110	.142	.106
F	22.173***	15.916***	15.701***	14.506***	12.293***	13.148***	15.839***

หมายเหตุ : * P < .05 ** P < .01 *** P < .001

2.2.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน โดยใช้สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม และแยกในแต่ละด้าน เป็นตัวแปรตาม รวม 7 ตัวแปร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีนัยสำคัญ สามารถอธิบายความแปรปรวนของสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) สเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (T_COM) ด้านสาธารณสุข (H_COM) ด้านเศรษฐกิจ (E_COM) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R_COM) ด้านจิตใจ (M_COM) และด้านสังคมวัฒนธรรม (S_COM) ได้ประมาณร้อยละ 52.5, 23.9, 47.3, 52.9, 50.5, 44.7 และ 53.2 ตามลำดับ สำหรับตัวแปรที่มีผลต่อสเกลองค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม (SR_COM) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) มีทั้งหมด 5 ตัวแปรเรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว (MPPT) รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว (MDEP) จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน (NGROUP) จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (NWISDOM) และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย (PHGO) ตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขายมีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ รายละเอียดผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในแต่ละด้าน และโดยรวมทุกด้าน

ตัวแปรตาม	T_COM	H_COM	E_COM	R_COM	M_COM	S_COM	SR_COM
ตัวแปรอิสระ	β	β	β	β	β	β	β
MINC				-.332***			
MDEBT							
MFSIZE							
MDEP			-.319***		-.224*		-.317***
PHFA				.507***	.863***	.390**	
PHGO			.182*		.512***	.332*	.178*
MPPT		.618***	-.573***		.302***	.666***	-.570***

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ตัวแปรตาม	T_COM	H_COM	E_COM	R_COM	M_COM	S_COM	SR_COM
ตัวแปรอิสระ	β	β	β	β	β	β	β
MPMY	.382***	.448***				.799***	
LEAD							
COMF							
CPAR	.309**					.181*	
NGROUP		.375***	.222**				.225**
NWISDOM		.329***	-.197*	.231**	.197*		-.193*
R	.489	.688	.728	.711	.669	.729	.725
R ²	.239	.473	.529	.505	.447	.532	.525
F	13.196***	18.420***	18.221***	28.249***	13.098***	18.402***	17.929***

หมายเหตุ : *p<.05 **p <.01 ***p < .001

6. รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้มี รูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน 9 ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ การมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนี้ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกันไป ภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือ การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ในภาพรวมผลการวิจัย ครั้งนี้มีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัย มีประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัย และประเด็นที่น่าสังเกตบางประการจากข้อค้นพบของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยพิจารณานำเสนอใน 3 ประเด็นหลัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวตามตัวแบบ THERMS ซึ่งเป็นโมเดลสมมติฐานทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัยในลักษณะของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า โมเดลสมมติฐานตามกรอบแนวคิดของการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และผลการวิเคราะห์ตามโมเดลพบว่า องค์ประกอบที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทมากที่สุด ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านสังคมวัฒนธรรม รองลงมาคือ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ และองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านนี้มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ และเป็นไปตามทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทที่กล่าวว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม การพึ่งตนเองในแต่ละด้านนั้น องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต่างก็มีความสำคัญและปฏิบัติหน้าที่ของตน ขณะเดียวกันผลของการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบบางส่วนมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นในโมเดลด้วย ในทำนองเดียวกันองค์ประกอบอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบเริ่มต้นด้วยเช่นกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534; 2537; 2538) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับเบญจขันธ์ของชุมชน ซึ่งประเวศ วะสี (2530) ได้เสนอไว้ว่าชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ 5 อย่างที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่ ด้านจิตใจ แบบแผนการผลิต ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และชีวิตชุมชน กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษธรรม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จะกำหนดแบบแผนการผลิตและทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ แบบแผนการผลิตที่เป็นแบบผลิตเพื่อกินเองใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่างเป็นแบบเกษตรผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้ครบและธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมเกิดขึ้นเพราะมีแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติ

แวดล้อม ขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมากและพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจเป็นการผลิตเพื่อกินเองใช้เอง ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือยทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล มีชีวิตที่สงบ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีเวลาที่จะช่วยเหลือสังสรรค์กัน จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือกัน มีสถาบันครอบครัว มีวัดที่ช่วยพัฒนาจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาถึงตัวแปรย่อยซึ่งเป็นตัวแปรบ่งชี้ขององค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองในแต่ละด้าน พบว่า ตัวแปรเกือบทั้งหมด (55 ตัวแปร จากทั้งหมด 58 ตัวแปร) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) แสดงว่าตัวแปรทั้ง 55 ตัวนี้ เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่จะบ่งบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้านได้ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัย มีเพียง 3 ตัวแปรเท่านั้นที่ค่าน้ำหนักองค์ประกอบไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุข สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัว และอัตราการพึ่งพิงในครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแปรในองค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ นั่นแสดงว่าตัวแปรดังกล่าวนี้ไม่สามารถบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวทางด้านสาธารณสุขและด้านเศรษฐกิจ

2. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

2.1 จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ (78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวมในระดับประเทศ และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ (50.4% -78.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรมต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านสาธารณสุขเพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย

ข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า มีครอบครัวจำนวนหนึ่งที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม สูงมากเป็นพิเศษ แตกต่างจากครอบครัวส่วนใหญ่อย่างชัดเจน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ครอบครัวเหล่านั้นเป็นครอบครัวที่ผ่านการพัฒนามาก่อน เป็นครอบครัวของบุคคลระดับแกนนำในชุมชน ที่มีความรู้ ความสามารถและเข้าถึงเทคโนโลยี เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในเชิงเศรษฐกิจ เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม เป็นที่พึ่งของคนใน ชุมชนได้ หรือมีบทบาทมากพอที่จะพึ่งตนเองทางจิตใจและสังคมวัฒนธรรมได้ ซึ่งครอบครัวเหล่านี้จะอยู่ใน

ภาวะที่ได้เปรียบเมื่อเทียบกับโอกาสของครอบครัวอื่น ๆ ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ประกอบกับผลการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้เอื้ออำนวยให้ครอบครัวของบุคคลแกนนำหรือระดับนำในหมู่บ้าน/ชุมชนสามารถเข้าถึงผลประโยชน์ของการพัฒนาได้มากกว่า สามารถสร้างและสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจได้มากกว่า จึงสามารถพึ่งตนเองได้สูงกว่าครอบครัวส่วนใหญ่ดังกล่าวแล้ว

สำหรับกรณีของความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุข ที่พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงกว่าค่าเฉลี่ยนั้น ลักษณะการกระจายของข้อมูลบ่งชี้ว่ามีครอบครัวจำนวนหนึ่งมีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำมากเป็นพิเศษ ที่เป็นเช่นนี้อาจพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว ขณะที่ครอบครัวอีกจำนวนหนึ่งไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านนี้ ในส่วนของครอบครัวส่วนใหญ่ที่สามารถพึ่งตนเองทางสาธารณสุขได้นั้น อาจเป็นเพราะได้รับผลจากการพัฒนาในอดีตที่ดีมาก่อนแล้ว

2.2 จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ (64.4%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ (52.9% - 66.7%) มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของแต่ละด้านเช่นกัน ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคมวัฒนธรรมเท่านั้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย

ผลการวิเคราะห์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า มีชุมชนส่วนน้อยที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจได้ดี และต่างจากชุมชนส่วนใหญ่ค่อนข้างมาก ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนส่วนใหญ่พึ่งตนเองได้ดี การที่ครอบครัวและชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความสามารถในการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตใจ อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย อาจเป็นเพราะผลการพัฒนาประเทศในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ที่มุ่งเน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจระดับมหภาคประสบความสำเร็จ จะส่งผลกระทบความสำเร็จลงไปถึงเศรษฐกิจระดับจุลภาค และในทุกส่วนของประเทศนั้น ไม่เป็นจริง ดังข้อค้นพบที่ว่า ยิ่งพัฒนา ความแตกต่างในเรื่องรายได้ของประชาชนยิ่งสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ (ปราณี ทินกร, 2545) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งนอกจากจะเกิดความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลผ่านไปถึงการพัฒนาในด้านการศึกษา ความรู้ความคิดของประชาชนได้รับการพัฒนาน้อยหรือเป็นไปโดยขาดคุณภาพ จนทำให้ขาดทักษะทางปัญญา แม้มีความพยายามที่จะใช้เทคโนโลยี แต่ก็เป็นไปในลักษณะที่ก้าวทันแต่ไม่เท่าทันหรือไม่รู้ทัน ทำให้เกิดความเสียเปรียบทางเทคโนโลยี ขณะเดียวกันก็

ไม่สามารถประยุกต์ใช้ของเก่า หรือพัฒนาเทคโนโลยีของตนเองได้ แม้ในด้านสาธารณสุข ซึ่งพัฒนาดีขึ้นกว่าเดิมมากแล้ว แต่ชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ในกลุ่มที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยอยู่ในภาวะที่อ่อนด้อย เพราะถูกทอดทิ้งและละเลยมานาน ด้วยเหตุผลของความล้าสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และขาดการศึกษาแบบต่อยอด หรือแม้กระทั่งในด้านจิตใจก็ถูกกระแสเศรษฐกิจและแนวคิดแบบทุนนิยมทำลายลงไปอย่างมาก ทำให้ครอบครัวและชุมชนให้ความสำคัญกับทุนเงินตราอย่างมาก จนละเลยคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ความคิดแบบพึ่งตนเอง การมีจิตสำนึกที่เป็นสาธารณะ ขาดความมั่นใจในตนเอง เพราะชีวิตความเป็นอยู่ถูกหล่อหลอมให้ต้องแข่งขันกันแบบขาดสติและขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มีเพียงชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ก้าวข้ามจุดอ่อนเหล่านี้ไปได้ หรือยังคงดำรงรักษาสภาพความสามารถในการพึ่งตนเองด้านจิตใจไว้ได้

ส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรม ที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงกว่าค่าเฉลี่ย อาจเป็นเพราะชุมชน/หมู่บ้านตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้ค่อนข้างจะเป็นชนบทที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ และยังมีอยู่ในปริมาณที่เพียงพอแก่การดำรงชีพ ซึ่งสามารถจัดการและใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า รวมทั้งมีความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ใช้ประโยชน์ในระยะยาวได้ ทั้งโดยประชาชนภายในชุมชนเอง และโดยการสนับสนุนจากเครือข่ายองค์กรหรือหน่วยงานจากภายนอก ในขณะที่ภายในครอบครัวเองก็มีความสามารถในการปรับตัวตามสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจก และการดำเนินชีวิต สมาชิกในครอบครัวยังคงรักษาและให้ความร่วมมือกันดี มีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของตน มีความเข้าใจอันดีต่อกัน และยังคงสามารถรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมได้ค่อนข้างดี จึงเป็นเหตุผลให้ครอบครัวและชุมชนส่วนใหญ่ จึงสามารถพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรมได้ดี

2.3 จากผลการเปรียบเทียบและจัดลำดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนโดยรวม พบว่า ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ ตามลำดับ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความสามารถในการพึ่งตนเองที่โดดเด่นในด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ในขณะที่ครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองที่โดดเด่นในด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนครอบครัวและชุมชนในภาคกลางและภาคเหนือมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านต่างๆ ในลำดับที่รองลงไป ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะภาคใต้เป็นภาคที่มีความคล่องตัวทางเศรษฐกิจ และมีกระแสการหมุนเวียนของระบบการเงินดีกว่า อันเป็นผลสืบเนื่อง

มาจากผลผลิตในภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อส่งต่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เช่น การผลิตยางพารา การปลูกผลไม้ เหมือนแร่ และการประมง เป็นต้น และสินค้าเหล่านี้ต้องซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินก่อนที่จะนำไปซื้ออาหาร เนื่องจากไม่ใช่ผลผลิตที่บริโภคได้โดยตรง การเงินในภาคใต้จึงสะสมและมีความคล่องตัว เกษตรกรที่ผลิตอาหาร เช่น ข้าวสาร ผัก ผลไม้ รวมทั้งของใช้จำเป็นและของที่ระลึก จึงสามารถขายได้ดี มีตลาดรองรับ ส่งผลให้ครอบครัวในภาคใต้สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ดี นอกจากนี้ ผลผลิตของภาคใต้ยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งเป็นเมืองท่องเที่ยว ซึ่งสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งทางบกและทางทะเล และมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมากนิยมมาท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ภาคใต้ และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ ประกอบกับกิจกรรมการผลิตและบริการต่างๆ ในพื้นที่ภาคใต้ค่อนข้างจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร ที่สามารถต่อรองหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางได้อย่างเข้มแข็ง เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลที่จะสนับสนุนให้ครอบครัวและชุมชนในภาคใต้มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้า พบว่า ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ เป็นความสามารถที่มีพลังในการอธิบายความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ค่อนข้างมาก และเป็นตัวเปลี่ยนผ่านไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอื่นๆ ได้ทุกด้าน ครอบครัวและชุมชนที่พึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจได้ดีจึงสามารถพึ่งตนเองในด้านอื่นๆ ตามมา และสามารถพึ่งตนเองโดยภาพรวมได้ดีกว่าครอบครัวและชุมชนในภูมิภาคอื่น ๆ

ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น แม้ว่าความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนจะไม่ดีเท่าภาคใต้ ตามที่รับรู้กันว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราความยากจนของประชาชนอยู่ในเกณฑ์สูง แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เป็นภาคหนึ่งที่มีความสงบสุข ประชาชนมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเป็นกัลยาณมิตร เอื้ออาทรต่อกัน มีความเป็นเครือญาติ และรักท้องถิ่นของตนเอง ประกอบกับในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณและจัดทำโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ ลงไปในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือค่อนข้างมาก ทำให้สภาพจิตใจและความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดีขึ้น มีความสุขและพึงพอใจมากขึ้น เป็นผลให้ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ของครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับที่น่าพอใจและมีการรับรู้ต่อเรื่องนี้สูงกว่าค่าเฉลี่ย

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.1.1 ผลการวิเคราะห์จำแนกพบว่า ปัจจัยจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยชุดเดียวกันกับปัจจัยจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกและลำดับความสำคัญที่ใกล้เคียงกันมาก แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และสามารถอธิบายความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมได้เกือบทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความคิดและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด ถูกหล่อหลอมให้ยอมรับแนวคิดแบบทุนนิยมเสรีที่อิงอยู่กับระบบการซื้อขายผ่านเงินตรา และเป็นจุดที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอื่น ๆ นั่นก็คือ ในภาวะปัจจุบันครอบครัวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ จะส่งผลให้ครอบครัวมีอำนาจทางการเงิน มีความสามารถในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ สามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและผลประโยชน์จากการพัฒนา ทั้งจากภาครัฐราชการและภาคเอกชน ได้เร็วกว่า ในปริมาณและคุณภาพที่สูงกว่าครอบครัวที่มีความอ่อนล้าทางเศรษฐกิจ

สำหรับปัจจัย/ตัวแปรสำคัญที่เป็นตัวแปรจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รองลงมาคือ จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ไม่มีรายได้ ขนาดครอบครัวรายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว การได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว และขนาดที่ดินทำกินของครอบครัวนั้น อาจเป็นเพราะการมีขนาดครอบครัวที่เหมาะสมและขนาดที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์และเพียงพอ มีผลทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ดีและมีความมั่นคง เพราะที่ดินทำกิน เป็นต้นทุนในการผลิตที่สำคัญยิ่งสำหรับการผลิตในภาคการเกษตรของไทย ครอบครัวที่มีกำลังการผลิตและมีที่ดินเป็นของตนเองมากก็จะยิ่งมีความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับปรุงคุณภาพ หรือตัดสินใจเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้เต็มที่ มีผลทำให้สามารถสร้างผลผลิตและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง จนสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ตามมา เนื่องจากในภาวะปัจจุบันผู้มีอำนาจทางการเงินสูงจะสามารถเชื่อมโยงต่อไปถึงอำนาจและผลประโยชน์อื่น ๆ ได้ง่าย รวมถึงการได้รับความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนของสมาชิกในครอบครัว การเข้ารับการศึกษาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีด้วย สิ่งเหล่านี้ต่างเป็นเหตุเป็นผลประกอบกันนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว จากผลการวิเคราะห์จึงพบว่า รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว เป็นตัวแปรจำแนกความ

สามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมของครอบครัวร่วมกับตัวแปรอื่นๆ ดังกล่าวข้างต้น

3.1.2 ผลการวิเคราะห์จำแนกในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยภาพรวม พบว่า ตัวแปรที่สามารถจำแนกกลุ่มชุมชนตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนก จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์จำแนกเป็นรายด้านพบว่า ตัวแปรเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน กลุ่มชุมชนที่มีลักษณะตามตัวแปรดังกล่าวนี้สูงมีแนวโน้มที่จะมีระดับความสามารถในการพึ่งตนเองสูง

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายกับผลการวิเคราะห์จำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว นั่นคือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญในการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยภาพรวม กับตัวแปรที่มีนัยสำคัญในการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นการย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจที่มีต่อความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม โดยชุมชนที่มีจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว และร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เฉลี่ยต่อครอบครัว มีค่าน้อย จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและพึ่งตนเองโดยรวมได้มาก ส่วนตัวแปรอื่นๆ ได้แก่ รายได้ต่อปีเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และร้อยละของผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว ไม่มีผลต่อการจำแนกความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในภาพรวม แต่ก็มีผลสนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชนในบางด้าน และยังมีบางตัวแปรที่มีผลต่อการจำแนกระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งทางบวกและทางลบ

3.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน

3.2.1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับ

ราชการหรือค้าขาย นั่นคือครอบครัวที่มีที่ดินมาก เป็นครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีร้อยละของสมาชิกที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขายมากขึ้น จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองสูงขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในทางลบ นั่นคือครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวน้อยกว่าครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่อพยพย้ายถิ่นโดยทั่วไปมักจะเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจและมีลักษณะของการคิดสรรโดยธรรมชาติมากกว่าหรือสูงกว่าผู้ที่ไม่ยอมย้ายถิ่น สำหรับจำนวนผู้พึ่งพิงและร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่านั้น เป็นลักษณะของการเป็นภาระหรือลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต ครอบครัวใดที่มีคนกลุ่มนี้มาก ๆ ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการผลิต การออม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นผลให้ขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวอยู่ในระดับที่ต่ำลง ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมนี้ พบว่า ตัวแปรที่มีนัยสำคัญสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์จำแนกถึง 4 ตัวแปร คือ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว/จำนวนผู้ที่ไม่มีรายได้ และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า

เมื่อวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวป็นรายด้าน พบว่า นอกเหนือจากตัวแปรสำคัญ 6 ตัวแปรดังกล่าวแล้ว ยังมีตัวแปรอื่น ๆ อีกถึง 15 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนตัวแปรและน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรแตกต่างกันออกไปในแต่ละด้าน ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในแต่ละด้าน กล่าวคือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญจากผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธีนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแปรเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบลักษณะที่คล้ายกันอีกประการหนึ่งก็คือ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม และเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกันทั้งในการวิเคราะห์จำแนกและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ นั่นหมายความว่าตัวแปรใดที่มีความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวด้านเศรษฐกิจได้ ตัวแปรนั้นก็จะมีผลต่อความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ด้วย

3.2.2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในทางบวก ได้แก่ สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพราชการหรือค้าขาย และจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนที่มีลักษณะตามตัวแปรดังกล่าวนี้สูง มีแนวโน้มที่จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูง เนื่องจากลักษณะดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเหล่านี้ค่อนข้างจะมีรายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการมีจำนวนกลุ่มกิจกรรมหรือองค์กรที่ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน ก็แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและมั่นคงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเช่นกัน สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมของชุมชนในทางลบ ได้แก่ จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ซึ่งเคยอภิปรายมาก่อนหน้านี้บ้างแล้ว และจำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มักเป็นผู้ที่ใช้วิธีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย และค่อนข้างจะอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งขัดกับกระแสการพัฒนาที่มุ่งผลิตเพื่อขาย ที่มุ่งเน้นการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมเสรี และพยายามนำทรัพยากรที่มีอยู่ออกมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด การมีภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น จึงนำพาชุมชนไปในอีกทิศทางหนึ่ง ซึ่งไม่ค่อยจะคล้อยตามการพัฒนาในกระแสที่ใช้เงินตราและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นหลัก

เมื่อวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นรายด้าน พบว่า นอกเหนือจากตัวแปรทั้ง 5 ตัวแปรที่กล่าวแล้ว ยังมีตัวแปรอื่นๆ อีก 4 ตัวแปร ได้แก่ รายได้ต่อปีเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัว สัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อครอบครัว และระดับการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมชุมชน ที่ร่วมกันส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งนี้โดยมีจำนวนตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนแต่ละด้านแตกต่างกันไป แต่ข้อค้นพบนี้ก็ยังมึลักษณะที่คล้ายกับผลการวิเคราะห์จำแนกปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน นั่นก็คือ ตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม กับตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวแปรชุดเดียวกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. จากผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน แสดงให้เห็นว่าโมเดลกรอบแนวคิดของการวิจัยตามตัวแบบ THERMS มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนาครอบครัวและชุมชน

ให้ครอบคลุมทุกด้านต่อไป

2. จากผลการวิจัย พบว่า องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุดในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว รองลงมาคือ ด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสนทนากลุ่มที่พบว่า ความสำเร็จในการประกอบอาชีพและการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นผลที่ตามมาจากความเข้มแข็งของระบบและกระบวนการคิดในชุมชน และการพัฒนาทางด้านจิตใจ ดังนั้นลักษณะโครงการพัฒนาที่ควรสนับสนุนในอนาคต จึงควรเป็นโครงการที่มีส่วนในการพัฒนาความเข้มแข็งทางความคิด และจิตใจของสมาชิกในชุมชนไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

3. จากผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมของตนเอง และจากประสบการณ์แห่งความสำเร็จของครอบครัวหรือชุมชนอื่น เป็นหนทางปัญญาที่มีความสำคัญในการพัฒนา ซึ่งการศึกษารณีตัวอย่างครอบครัวและชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของครอบครัวและชุมชนตนเอง จะสามารถก้าวข้ามมิติด้านเวลาได้ ข้อเสนอในเชิงนโยบายสำหรับโครงการพัฒนาต่าง ๆ จึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การสร้างและการจัดการศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้บุคคล ครอบครัว และชุมชน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

4. ขณะนี้หลายหมู่บ้านและหลายชุมชนได้ก้าวไปสู่จุดหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นทางเลือกหนึ่งในวิธีการพัฒนาแล้ว แต่ยังมีหมู่บ้านและชุมชนอีกจำนวนมากที่ยังอยู่ระหว่างการเดินทางไปสู่เป้าหมายดังกล่าวนี้ ดังนั้นการกำหนดนโยบายของหน่วยงานด้านการพัฒนาจึงควรให้ความสำคัญกับกลไกหรือวิธีการเกื้อหนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นทางเลือกในการพัฒนาที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

5. การดำเนินการพัฒนาเพื่อให้ครอบครัวและชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเอง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากหลายฝ่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน และต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบภายในครอบครัวและชุมชนเอง ดังผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่พบว่าภูมิหลังและบริบทของครอบครัวและชุมชนมีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งผลจากการสนทนากลุ่มที่พบว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากจะต้องอาศัยองค์ประกอบด้านผู้นำ ทรัพยากรพื้นฐานและปัจจัยเอื้ออำนวยอื่น ๆ แล้ว ยังจะต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้และการวิเคราะห์ปัญหา การสร้างวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ในการพัฒนา การสร้างและแสวงหาแหล่งทุน มีกระบวนการในการพัฒนาสมาชิกและกลุ่มสมาชิก มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีระบบการบริหารจัดการหมู่บ้าน/ชุมชนที่ดี มีการสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง เป็นต้น ดังนั้นโจทย์ในเชิงนโยบาย

ของการก้าวไปสู่เป้าหมายการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน จึงควรเน้นแนวทางการพัฒนาจากภายใน โดยพัฒนาหลายมิติพร้อมกันอย่างบูรณาการ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีการสร้างสำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน

6. โดยที่มิติของความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนมีหลายมิติ ซึ่งแต่ละมิติมีความซับซ้อนและเป็นพลวัตค่อนข้างสูง ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการที่ต่างกันออกไปในแต่ละครอบครัวและชุมชน การพัฒนาสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองจึงต้องใช้มาตรการที่หลากหลาย และ/หรืออาจมีความเฉพาะเจาะจงสำหรับพื้นที่ ประกอบกับกระบวนการของการพัฒนาได้เปลี่ยนไปจากภาครัฐสู่ภาคประชาชน จากบทบาทของส่วนกลางสู่บทบาทของท้องถิ่น การพัฒนาในอนาคตจึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาในองค์รวม โดยใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชนฐานราก และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ สามารถวิเคราะห์ห้วิจัยและใช้ผลการวิจัยสำหรับการพัฒนาตนเองได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาโดยใช้หลักการวิเคราะห์โมเดลลิสรูปแบบโมเดลคงที่สำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวเป็นภาพรวมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ (single group static model) ข้อค้นพบเกี่ยวกับตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่ได้ จึงเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบทที่มีรูปแบบและน้ำหนักความสำคัญเหมือนกันเป็นภาพรวมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ โดยที่มีได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างภูมิภาคที่ครอบครัวตั้งอยู่ เพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละภูมิภาค จึงน่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างภูมิภาค โดยใช้หลักการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ (multiple group structural equation model) ในการที่จะตอบคำถามว่า ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในแต่ละภูมิภาค มีอะไรบ้าง และแต่ละตัวบ่งชี้มีน้ำหนักความสำคัญเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อประโยชน์ในการนำผลวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบทของแต่ละภูมิภาคมากยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาขึ้นโดยการนำตัวบ่งชี้ในระดับครอบครัวมาวิเคราะห์ห้รวมค่าตัวแปรให้ได้เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนตามหลักการของการรวมข้อมูล (data aggregation) ในรูปของค่าเฉลี่ย จึงน่าจะมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนจากตัวแปรในระดับชุมชนโดยแท้จริง เพื่อศึกษาว่ามีตัวแปรอะไรบ้างที่เป็นตัวบ่งชี้ความ

สามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการนำผลวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนในครั้งนี้ ตัวแปรทำนายที่นำมาศึกษา สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการพึ่งตนเองได้ค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว ดังนั้นจึงน่าจะได้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อค้นหาหรือคัดสรรตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะตัวแปรที่สามารถจัดกระทำได้ในทางปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการนำผลวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนต่อไป

4. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ระหว่างครอบครัวและชุมชนที่มีบริบทแวดล้อมแตกต่างกัน เพื่อหาลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเอง เนื่องจากธรรมชาติของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและชุมชนในแต่ละพื้นที่มีลักษณะนิสัยวิถีชีวิต วิถีคิด และวัฒนธรรมความเป็นอยู่แตกต่างกัน ย่อมมีรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองแตกต่างกัน การศึกษาวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผลการศึกษาที่ได้มีความชัดเจน และสามารถนำไปเผยแพร่ ขยายผล หรือประยุกต์ใช้กับครอบครัวและชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทแวดล้อมที่คล้ายคลึงกันได้อย่างเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากขึ้น

5. ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (research and development) เกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน โดยการนำผลการวิจัยในครั้งนี้มาใช้เป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับ “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน” แล้วนำไปทดลองใช้กับหมู่บ้านนำร่อง และมีการศึกษาติดตามผลในระยะยาวเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อการปรับปรุงรูปแบบกระบวนการพัฒนาและนำไปสู่การขยายผลต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สำนักงาน. (2542). **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “แนวคิดเพื่อกำหนดทิศทางการวิจัยของประเทศในช่วงปี 2545-2549”**. (อัดสำเนา)
- ประเวศ วะสี. (2530). **พุทธเกษตรกรรมกับसानติสุขของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: เอก.เอน. การพิมพ์.

- ปราณี ทินกร. (2545). **ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในช่วงสี่ทศวรรษของการพัฒนาประเทศ: 2504-2544**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2545 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). (2541). **ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, สถาบัน. (2538). **กลยุทธ์การพึ่งตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, สถาบัน. (2538). **รายงานการวิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). **ทฤษฎีสัจจวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และคณะ. (2537). **ตัวแบบเชิงซ้อนการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท. พัฒนาชุมชน** 33 (มีนาคม): 35-49.
- Chaiumporn. (1987). **Development of a self-reliance measuring instrument for farmers of Northern Thailand**. Research Center, National Institute of Development Administration.
- Duncan, S.F., Dunnagan, T., Christopher, S., and Paul, L. (2001). EDUFAIM: A successful program helping empower rural families toward self-reliance. **Journal of Extension** 39, 1 (February) [Online]. Available From: <http://joe.org/joe/2001february/93.html> [2001, November 21]
- Johnstone, J.N. (1981). **Indicators of education systems**. London: Unesco.
- Murray, M., and Dunn, L. (1995). Capacity building for rural development in the United States. **Journal of Rural Studies** 11, 1 (January): 89-97.
- Nel, E., and Binns, T. (2000). Rural self-reliance strategies in South Africa: Community initiatives and external support in the former Black Homelands. **Journal of Rural Studies** 16, 3 (July): 367-377.
- Pongsapich, A. (2528). "Self-reliance" and "participation" in rural energy development. **วิจัยสังคม** 8, 1: 20-30.
- Scott, K., Park, J., and Cocklin, C. (2000). From "sustainable rural communities" to "social sustainability": Giving voice to diversity in Mangakahia Valley, New Zealand. **Journal of Rural Studies** 16, 4 (October): 433-446.

